

**ALEVİ İNANÇ ÖNDERLERİNİN HİZMETKÂR
LİDERLİK DAVRANIŞLARI**

**SERVANT LEADERSHIP BEHAVIORS OF ALEVİ
FAITH LEADERS**

**СЕМЕЙНЫЕ ЛИДЕРСТВА ПОВЕДЕНИЙ СЕМЕЙНЫХ
УБЕЖИЩИХ ЛИДЕРОВ**

İbrahim GÜL*

ÖZ

Alevilik, İslam dininin farklı bir yorumu ve bir yaşam biçimidir. Alevi yaşantısını en iyi açıklayan model, Hacı Bektaş Veli'nin dört kapı kırk makam öğretisidir. Aleviler kendilerini bu öğretinin ikinci kapısında görürler. Tarikat kapısı olarak nitelenen bu kapısının ilk makamı, Alevi bir inanç önderine bağlanmayı gerekli kılar. Alevi inanç önderleri Aleviliğin günümüze kadar gelmesine önemli katkı sağlamış kişilerdir. Alevi inanç önderlerinin hizmetkâr liderlik davranışlarını konu alan bu çalışma, kaynak taramaya dayalı kuramsal bir çalışmadır. Önce Alevi inanç önderleri ve hizmetkâr liderlik konuları ayrı başlıklar altında incelenmiş ve daha sonra Alevi inanç önderlerinin göstermesi gereken liderlik davranışları başlığı altında sentez yapılmıştır. Alevi inanç önderleri, Alevi inancının yaşatılmasında önemli bir konuma sahiptirler. Ancak günümüzde halkın eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte Alevi inanç önderlerinin işi de zorlaşmıştır. Geleneksel dedelerin kendilerini güncellemeden gençleri ikna etmesi gittikçe güçleşmektedir. Bu bakımdan inanç önderi dedelerin liderlik davranışları göstermeleri kaçınılmaz olmuştur. Hizmetkâr liderlik, inanç önderlerine uygun düşen bir liderlik biçimi olup, hizmet etmeyi odak noktasına kabul eder. Alevi inanç önderlerinin de hizmet ehli, başkalarını dinleyen, onlarla duygudaşlık kuran, gerçeklerin farkına varabilen ve kendi taliplerini ikna edici yeteneklere sahip olmaları gerekir. Ayrıca inanç önderi dedeler, ileri görüşlü ve olayları iyi kavrayan ve insanların kendilerini geliştirmelerine yardım eden özelliklere de sahip olmaları gerekir. Dede birleştirici olmalı, bir Anadolu deyiimiyle onlara çobanlık yapabilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik öğretisi, Alevi inanç önderi, hizmetkâr lider, liderlik davranışları, eğitim

ABSTRACT

Alevism is a way of life and can be regarded as a different interpretation of Islam. The model which best explains the Alawi faith is Hacı Bektaş Veli's teaching regarding four gates-forty ranks. Alavists see themselves in the second gate of his teaching. The Alevi spiritual path (yol) is commonly understood to take place through four major life-stages, or "gates". These may be further subdivided into "four gates, forty levels" (Dört Kapı Kırk Makam). The first gate of this teaching, which is called as gate of the order, makes it necessary to be committed to the leader of the sect in Alevism. The leaders of the Alevi faith are those who have made a significant contribution to the presence of Alevi faith

* Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, EBB, igul@omu.edu.tr
DOI: 10.17498/kdeniz.415382

coming up to the day. This study, which focuses on the servant leadership behaviors of the Alawi faith leaders, is a theoretical study based on document analysis. Firstly, two themes as Alevi faith leaders and servant leadership were examined under separate titles and then synthesized under the title of leadership behaviors that must be shown by Alevism leaders. Alevi faith leaders have an important position in the survival and continuity of Alawi faith. But nowadays, with the increase of the education level of the people, the work of the Alevi faith leaders becomes also difficult. It is increasingly difficult for traditional spiritual guides called as Dede to persuade young people without updating themselves. In this respect, it is inevitable for the leaders of faith to show leadership behaviors. Servant leadership is a form of leadership which is compatible with the desired characteristics of the spiritual guides of the faith and takes servicing as a central aim. Alevi faith leaders must also have the skills needed for servicing for their followers as well as all humans such as listening skills, empathy, recognizing the truths and persuasion skills for their own followers. They must also have a good sense of comprehension, must be foresighted individuals helping people to improve themselves. The Dede should be unifying, should be able to shepherd to their followers as indicated in a old Anatolian saying.

Key words: Alevism, Alevism faith, leader, servant leader, leadership behaviors, education

АННОТАЦИЯ

Алевизм - это другая интерпретация исламской религии и образа жизни. Модель, которая лучше всего объясняет опыт Алави, - это четырехдверное школьное обучение Наси Bektaş Velî. Пламя видит себя во второй двери этого учения. Первый чиновник этих ворот, который описывается как церемониальные ворота, заставляет быть связан с главой алевизма. Лидеры веры Алеви - это те, кто внес значительный вклад в приближение Алеви до сегодняшнего дня. Это исследование, в котором основное внимание уделяется руководству лидерства по отношению к лидерам веры Алави, является теоретическим исследованием, основанным на сканировании источников. Лидеры алевизма и проблемы руководства слугами были сначала рассмотрены под отдельными заголовками, а затем синтезированы под заголовком поведения руководства, которое лидеры веры Алевизма должны показать. Лидеры веры Алеви занимают важное место в выживании веры Алави. Но в наши дни, с ростом уровня образования людей, работа лидеров веры Алеви также сложна. Традиционным бабушкам и дедушкам становится все труднее убеждать молодых людей обновлять себя. В этом отношении лидерам веры неизбежно проявлять лидерство. Руководство слуги - это форма руководства, которая соответствует лидерам веры и принимает ее как центр служения. Лидеры веры Алеви должны также обладать навыками служения людям, слушать других, соперничать им, признавать истины и убеждать своих талантов. Они также должны обладать признаками веры, передовыми идеями и пониманием событий и помогать людям улучшаться. Дед должен объединиться, должен быть в состоянии сделать их пастухами с выражением анатолийца.

Ключевые слова: алевизм, алевизм, лидер, лидер слуг, поведение руководства, образование

Giriş

Alevi inanç önderleri, Alevi inancına sahip insanlara rehberlik ederek kâmil insanların yetişmesine önderlik eden ve belli bir ocağa bağlı olan kişilerdir. Pir, mürşit, halife, rehber gibi çeşitli isimlerle anılan Alevi inanç önderleri (Akseymen ve Yürükoğlu, 2014: 223, Aleviliğin bozulmadan gününüze kadar ulaşmasına yardım etmişlerdir. Genç nüfusun eğitim seviyesindeki artış, Alevi inanç önderlerinin de kendilerini yenilemelerini zorunlu kılmış; başkalarına yol gösterecek, nasihat edecek ve etik değerleri aşılayacak kişilerin liderlik davranışları sergilemesi kaçınılmaz olmuştur. Gelişen dünyada etik değerlere verilen önemin artması inançları da etkilemiş, yeni liderlik biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu yeni liderlik biçimlerinden olan hizmetkâr liderlik, insanların iyiliğine yönelik önderlik etme anlayışına dayalı bir liderlik uygulamasıdır (Drury, 2004). Hizmetkâr liderlikle ilgili çalışmalar genellikle işletmelerde (Patterson, 2003, Page ve Wong, 2000; Barbuta ve Wheeler, 2006) ve eğitim sektöründe (Gül ve Türkmen, 2016; Kahveci ve Aypay, 2013; Akyüz ve Eren, 2013) yapılmıştır. Hizmetkâr liderlik, Alevi inanç önderlerine uygun düşen bir liderlik biçimidir. Bu çalışmada, Alevi inanç önderleri ile hizmetkâr liderlik kavramının bir kritiği yapılarak ilgililerin konuya ilgisi çekilmiş bir farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada, Alevi inanç önderleri ile hizmetkâr liderlik kavramları irdelenerek bazı çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışma, alanyazına dayalı yürütülen kuramsal bir çalışmadır. Alanyazın taraması, bir konu hakkında üretilmiş bilgilerin sistematik olarak tanımlanması, sentezlenmesi ve değerlendirmesini içeren bir araştırma yaklaşımıdır (Fink, 2005). Farklı kaynaklardan toplanan bilgiler analiz edildikten sonra konu, (1) Alevilik, (2) Hizmetkâr liderlik ve (3) Alevi inanç önderlerinin hizmetkâr liderlik davranışları olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmıştır. Bu tür çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılır. Araştırma ile okuyucu arasında bir aracı yoktur (Balcı, 2005). Araştırma sonunda bir sentezleme yapılarak bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. Alevilik

Alevilik ile ilgili bazı kavramları bilmeden Alevi inanç önderlerinin liderlik davranışları anlamak zordur. Bu bakımdan öncelikle Alevi inancının kökleri, on iki imam inancı, ocak kavramı, Alevi inanç önderleri, Alevi deyişlerinde pir kavramı, dede-talip ilişkisi, Alevi inanç önderlerinin nitelikleri, Alevilikle ilgili bazı sorunlar konusunda kısaca bilgiler verilecektir.

a. Alevi inancının kökleri

Alevilik günümüze kadar bir inanç olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak son zamanlarda onun kökleri araştırılmaya başlanmıştır. Bazıları Alevi inancının köklerini Anadolu'nun eski medeniyetleri içinde ararlarken (Bulut, 2011; Bender, 2003), diğerleri bu kelimenin Ali'ye bağlılık (Aksüt, 2012; Zelyurt, 2012) anlamına geldiğini ifade etmektedirler. Yani Alevilik, İslamiyet'in içinde yer alan bir inanç (Özdemir, 2014; Üçer, 2005) olarak görülmektedir.

Alevi kelimesi soy bilimsel, siyasi, inançsal ve tasavvufi olmak üzere dört anlamda kullanılmaktadır. Bu çalışmada onun daha çok tasavvufi yönü üzerinde durulacaktır. Alevi kelimesinin tasavvuf yönü, onun bir tarikat olmasıyla ilişkilidir (Ocak, 2009: 19). Yani Alevilik İslam dini içinde yer alan bir tarikattir. Hz. Muhammed, İslam dininin tebliğcisi ve

son peygamberidir. Hz. Ali ise, O'nun Ehlibeytinden birisi ve en büyük yardımcısıdır. Hz. Muhammed ile nübüvvet makamı kapanmış, Hz. Ali ile velayet kapısı açılmıştır. Bundan sonra kâinat velayetin nuru ile aydınlanmaya devam edecektir.

Aleviliğin bir tarikat değil bir yol olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Alevilik tasavvufi bir yoldur. Bir Alevi fikhından ve kelamından bahsetmek mümkün değildir (Çamuroğlu, 2008: 41). Din İşleri Yüksek Kurulu, Aleviliği Şia'nın bir kolu olarak görmektedir (Cumhuriyet, 8 Şubat 1989). Başka bir görüşe göre ise Şia inancının Batini sufizmle yoğrulmasından ortaya çıkmış bir öğretilerdir (Özdemir, 2014). Aleviliğin bir yol olduğunu kabul edenler onun başka mezheplerle bir ilişkisinin olduğunu kabul etmektedir.

Aleviliğin nazenin bir tarikat olduğunu kabul edenler çoğunlukla onun tasavvufi bir yol olduğunu da kabul etmektedirler (Arslanoğlu, 1999). Nazenin kelimesi narin ve ince anlamını taşımaktadır. Alevi temel kaynaklarının birisinde, Hz. Ali bu tarikatı, "kul hakkını bilip yolun incesinden giderek tamam olur" şeklinde tanımlamaktadır (Vaktidoldu, 1996: 65). Burada sözü edilen tarikat, Hacı Bektaş Veli'nin öğretisinde yer alan "Tarikat Kapısıdır."

Aleviliğin köklerine ilişkin açıklamalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Aleviliğin İslam dini içinde onun farklı bir yorumu olduğu anlaşılmaktadır. Alevilik ile Sünni inanç arasında itikat bakımından bir fark olmadığı, farklılığın amel ve yaşayış biçiminde olduğu (Gül, 2015) anlaşılmaktadır. Alevi düşüncesini en iyi açıklayan model, Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât eserinde yer alan "Dört Kapı Kırk Makam" öğretileridir.

b. Oniki imam inancı

Anadolu Aleviliği, Şia'dan farklı bir inanış olup birçok yönden farklılık gösterir. Bununla birlikte, Aleviliğin Şia ile benzer birkaç ortak yönü bulunmaktadır. Bunlar, "On İki imam" inancı, tevellâ-teberra kavramı ve Ehlibeyt sevgisidir (Arslanoğlu, 1999). Alevilere göre, Hz. Muhammed Hakk'a yürümeden önce yerine Hz. Ali'yi vasi tayin etmiştir. Hz. Muhammed veda haccından dönerken Gadir-i Hum denilen bir yere geldiğinde, burada bir hadis zikrederek Ali'yi yerine imam tayin etmiştir (Ünlüsoy, 2014: 361). Sekaleyn olarak nitelenen bu hadis Sünni kaynaklar tarafından doğrulanmakla birlikte, Hz. Muhammed'in söylediklerinden böyle bir anlam çıkarılamayacağı belirtilmektedir.

Alevi inanç önderlerine temel dayanak oluşturan sekaleyn hadisi, bu yönüyle araştırmaya ve incelemeye değer. Hadis, "Ben sizin aranızda iki ağır-paha biçilmez emanet bırakıyorum. Onlar Allah'ın kitabı (Kur'an) ve İtretimdir (Ehlibeyt'imdir). Şüphesiz onlar, (Kevser) havuzu başında bana varıncaya kadar birbirinden ayrılmazlar..." şeklindedir. Şia, hadise dayanarak imamların ismetini, imametinin zorunluluğunu ispat etmeye çalışır. Şia'ya göre, "itretim" tabiri Ehlibeyt için kullanılmıştır. Bazı nakillerde yalnız "itret" (Saduk, 2018), bazılarında "Ehlibeytim" tabiri yer alırken (Horasani, 2018), bazılarında ise Ehlibeyte sarılmanın gerekliliği tekrarlanmıştır (Hambel, 2018).

Ehlisünnet kaynakları böyle bir hadisin varlığını kabul etmekle birlikte, "itret" ifadesinden şeriata mutabık olan kimselerin anlaşılması gerektiği ileri sürer. Hatta Ca'fer-i Sadık (v.128/745), Abdulkadir Geylani (v.561/1 165) ve Zeynelabidin (v.97 /715) gibi zatlar örnek gösterilir. İtret kelimesinden sünnetin anlaşılmasının daha uygun olacağı iddia ederler (Dölek, 2004: 171). Aslında burada şaşılacak bir şey yoktur. Sekaleyn hadisindeki "kitap-sünnet" ikilisi Sünni âlimlerce nasıl delil olarak kullanıyorsa, "kitap-Ehlibeyt" versiyonu da Şia'nın imamlarınca delil olarak kullanılmaktadır (Erul, 2007).

Anadolu Alevileri bu konuda Şia'ya daha yakındır. Peygamberden sonra Hz. Ali'nin imam olarak tayin edildiğini kabul ederler. Alevi kaynaklarında "halifelik" Sünni yani Ehlişünetin kabul ettiği bir görüştür. Halifelik zaten Muaviye'den sonra tamamen saltana dönüşmüştür. Alevilere göre, Hz. Ali dördüncü halife değil, birinci imamdır. Ehlibeyti sevmek ve Ehlibeyte dost olmak, onlara düşman olana ise düşman olmak gerekir. Alevilikte bu kavram "tevelle-tebarra" olarak nitelenir. Alevilerin pir olarak kabul ettiği kişilerin soyu Oniki imama dayandırılır. Yani Evlad-ı Resulden başkasına pirlük caiz olmaz.

c. Alevilikte ocak kavramı

Alevi ocaklarıyla ilgili farklı açıklamalar yapılmaktadır. Geleneksel anlamda ocak aileleri peygamber soyundan geldiklerine ve seyyid olduklarına inanırlar, kendilerini kutsal dini liderler kabul ederler..." (Clarke, 1998: 81). Anadolu Aleviliğinde ocaklar iki büyük inanç merkezine bağlı olarak şekillenmiştir. Bunlar: Erdebil Tekkesine ya da Hacı Bektaş Veli Dergâhına ocaklar. Bunların dışında kendi soylarının Oniki İmamlara dayandığını ileri süren başka ocaklara da rastlanmaktadır. Örneğin, Zeynel Abidin'den başlayıp Seyyid Ebül Vefâ'ya dayanan bazı soylar kendilerini mürşit ocağı kabul ederler (Birdoğan, 1995: 144, Akt. Yıldız, 2011: 230).

Alevilik inancında pirlük ocaklar ile düzenlenmiştir. Dedelik veya ocak kurumu, eski Türk geleneklerinde bulunan şaman ve kam geleneği ile Türklerin İslam'la tanışmalarından sonra karşılaşılan hilafet veya imamet anlayışına bağlı olarak şekillenmiştir (Rençber, 2013:162). Böyle bir kurumda, Ehlibeytten bazıları imam olarak görülürken, Oniki İmamların soyundan geldiği düşünülen dedeler, lider olarak kabul edilirler. Alevi zümreler içinde ocakzade olmak, lider olmanın da ötesinde dini otorite adına söz sahibi olma anlamına gelir.

Anadolu'ya göçlerle birlikte seyyid kökenli ailelerin geldiği bilinmekle birlikte, bunların ocakzade ailelere nasıl dönüştüğü açık değildir. Bundan başka, Hacı Bektaş Dergâhına bağlı kimselerin seyyid kökenli olmadığı, dergâhta postnişin olan Çelebilerin uygun görmesiyle ocak niteliği kazandığı bilinmektedir (Yaman, 2011: 54). Bazı Alevi köylerinde ise dikme dedelere rastlanır. Bu dedeler, ocaktan gelen dedelerin olmadığı zamanda yolu-erkânı yürütürler. Ocak kavramı; Buyruk, Menakıb-nâme, Velayet-nâme gibi adlarla anılan geleneksel Alevi kaynaklarında geçmemektedir. Yaman'a (2011: 49) göre bunun sebebi, bu kaynakların yazıldığı dönemde ocak kavramının bugünkü anlamıyla kullanılmamasıdır.

Anadolu'daki ocakların çoğunluğu Hacı Bektaş Veli dergâhına bağlıdır. Her Alevi dedesinin bağlı olduğu ocağın dergâhta kaydının tutulduğu bir Karadeniz Kitabı'ndan bahsedilse de buna ilişkin bir kayıt bulunmamaktadır. Dedelik kurumunun bugünkü anlamda meşruluk kazanması daha çok Şah İsmail'e dayandırılmaktadır. Onun bazı Türkmen beylerine seyyidlik belgesi verdiği (Yıldız, 2004: 321), bu anlayışın daha sonraki yıllarda yaygınlaşarak devam ettiği tahmin edilmektedir.

d. Alevi inanç önderleri

Alevi inanç önderleri denilince; rehber, pir, mürşit, halife gibi kavramlar aklımıza gelir. Pir, insanlara doğru yolu gösteren ve iyiliği öğütleyendir. Tasavvufta bir tarikatın ileri geleni ve irşatla görevli olan önderidir (Sözce, 2017). Alevi inanç önderi yerine "Alevi Dedesi" tabiri de kullanılmaktadır. Alevi dedesi, Alevi öğretisine göre, yolun taliplerini yönlendiren, Alevi buyruklarına göre hüküm veren ve bu yolun korunması için gayret ve çaba gösteren kişidir. Dede görev itibarıyla Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'yi

temsil eder (Gül, 2018). Alevi inanç önderleriyle ilgili İmam Cafer Buyruğunda açıklamalar yer almakta, pirlük konusu ile Hz. Muhammed'in miraç olayı arasında bir ilişki kurulmaktadır.

Hız. Muhammed miraç dönüşünde "Kırklar Cemine" uğramış olup, cem erenleri Hız. Muhammed'e, "Cenabı Hakkın buyurduğu ne ise bize söyle ya Resul Allah" dediklerinde, "Ya ashaplar, hakikat Ali hakkındadır. Varın Hız. Ali'ye iradet getirin" buyurmuştur. Muhammed Mustafa ve Aliyyel Murtaza cümleye rahmet eyleyip erkan koymuşlardır. Böylece Şeriat zahir, Tarikat ve hakikat sırrolmuştur. Şeriat Muhammed'in, Tarikat ve hakikat Ali'nin şanına gelmiştir (Vaktidoldu, 2011: 21, 22). Yani, Hız. Muhammed kendisinin Şeriat kapısından sorumlu, Hız. Ali'nin ise diğer üç kapının (Tarikat-Marifet-Hakikat) piri ve rehberi olduğunu belirtmiştir. Buyrukta, "pirlük kimden kaldı?" sorusuna "Şahı Merdan Ali'den kaldı" cevabı yer almaktadır (Buyruk, 1958).

Hız. Ali'den sonra pirlüğün nasıl devam edeceği konusuna da buyrukta açıklık getirilmiştir. Ammar Yaser'in "Sizden sonra müritlerin ve muhiplerin kime hak bakalar?" sorusuna, Hız. Ali şöyle cevap vermiştir: *Benden sonra On bir evladıma, sonra evladımın hûlefasına, sonra onların halifesine, bunlardan sonra hûlafanın menzilinde oturana, eğer çar, darp, erkân, tıraş, sofra, çerağ sahibi bulunmaz ise er menzilinde oturan (kara taşsa) dahi ona hak bakalar* (Buyruk, 1958: 257-258). Bu açıklamalardan pirlük görevinin Oniki İmamların soyunu takip ettiği, onların soyundan ve izinden giden kişilerin pir olacağı anlaşılmaktadır.

e. Alevi deyişlerinde pir kavramı

Alevilik bir tasavvuf yoludur. Tasavvuf, mana âlemi ile ilgili bir duyuş, düşünüş ve inanış sistemi olup, bireyin nefsini terbiye etme esaslarını içine alır. Nefsini terbiye etmek isteyen kişi kendisine yol gösterecek bir mürşit arar (Güngör, 1982: 98). Alevilikte mutlaka bir mürşide bağlanmak gerekir (Şişman, 2013: 37). Her Alevinin mutlaka piri, rehberi ve mürşidi vardır. Rehbersiz, pirsiz yani yol gösteren mürşit olmadan sırrı hakikate ulaşmak zordur. Pirin önemi Alevi deyişlerinde de dile getirilmiştir. Pir Sultan Abdal, Hatayî ve Fedâî babadan birkaç örnek verilmiştir:

*Pir merhem çalmazsa yaralar azar,
Seversen Ali'yi değme yarama.
(Pir Sultan Abdal)*

*Ben piri hak bilirim
Yoluna canım veririm
(Hatayî)*

*Ey Fedâî gafil Hakk'a ermeyen
Bir mürşit kâmile ikrar vermeyen
(Fedâî)*

f. Alevilerde dede-talip ilişkisi

Alevilikte pir, mürşit ve talip ilişkisi, *el ele, el Hakk'a* biçiminde işler. Talip, pirin huzurunda *musallada ölü gibidir*. Pire teslimi rıza gösterir. Pir ise talibi pişirir yani irşat eder. İnanç zincirinin ilk halkasını talip oluşturur. Talip rehber, rehber pire, pir mürşide, mürşit halifeye bağlıdır. Bu silsile bu şekilde devam eder. Bunların hepsi "Ser çeşmeye" yani Hacı Bektaş Veli dergâhına bağlıdır. Ser çeşmenin başı On iki İmamlara bağlıdır. On iki İmamlar peygamberin yolunu takip eder. Peygamber ise, Allah'ın buyruğunu yerine getirir. Böylece, talipten Hakk'a doğru giden bir yol oluşur.

Pir-talip ilişkilerinin bir sınırı vardır. Âdem âdemi ıslah edemez. Herkes kendi nefsinin terbiyesi etmelidir. Rehber veya pir bu konuda talibin doğru yolu bulmasına ancak bir vasıta olabilir. Talip, pirin yamacına geçtiğinde, pir talibe; “*seni ahirette yarlıgayım. Gel günahından geçtim dese*” ol pir dinden çıkar. Eğer talibin günahı hafif bir suç (günah-ı sagayır) ise, buna göre talibe tövbe verip, “Allah-u Teâlâ affeylemiş ola” demeli; eğer talibin suçu ağır ise (günah-ı kebaire), onu meydana koymamalıdır. Onun davasını ancak mahşerde Hak Teâlâ icra eder (Buyruk, 1958: 178).

Alevilikte kişiler suç işlediğinde, yolun “düşkün” sayılırlar. Düşkün olan kişiler toplum dışına itilir ve cemlere alınmazlar. Düşkünlük, işlenen suçun derecesine göre bir süre devam eder. Bu süre içinde düşkün olan kişiye selam verilmez selamı alınmaz (Özbiğin, 2011: 412). Düşkünlük süresi biten kişiyi ocak dedesi kaldırır. Yani kişinin düşkünlüğünü sona erdirir. Bunun için özel bir dini tören yapılır. Düşkünlükten amaç kişinin suç işlemesinin önüne geçmektir. Aleviler köylerde birçok sorunu, düşkünlük kurumu ile halletmişler ve devletin mahkemelerini meşgul etmemişlerdir.

Her bir dedenin bir pire ve ocağa bağlı olduğu dikkate alındığında, düşkünlük makamının dedeler içinde geçerliği olduğu bilinmelidir. Hatta büyük günah işleyen dedenin derdine derman olmaz. Pir günahı kebaire işlese, *onun yüzüne bakmayasınız. Bastığı yerde kırk yıl hayır hasenat olmaz. Uçarsa cazudur* (Buyruk, 1958: 182). Böyle bir dedenin elinden, eteğinden tutulmaz. Bu dedenin talipleri, aynı ocağa mensup diğer dedelerden yani amcazadelerinden el tutarlar. Bu bakımdan inanç önderlerinin çok daha dikkatli bir yaşam sürmesi ve taliplere örnek olması gerekir. Dedenin kendisi temiz olmayınca, onun yıkadığı talibi de temiz olmayacaktır.

g. Alevi inanç önderlerinin nitelikleri

Pir olan kimse, Dört Kapı Kırk Makam, On iki Farzı Kifayeden, On yedi Erkân'dan haberdar olmalıdır. Eğer pirin vücudu kâmil olursa pirligi caiz olur. Pir mürüvvet madeni olmalıdır (Buyruk, 1958: 37). Alevi inanç önderi dedeler, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere Aleviliğin yazılı kaynaklarından ve bunlar içinde yer alan konulardan haberdar olmalıdır. Pir veya mürşit soyu ile övünmemeli, zira bir âdem ölünce kabirde, *kimin oğlusun* demezler. *Kimin ümmetisin ve ne amel işledin* diye sorarlar.

Geleneksel Alevi toplumsal hayatında dedenin önemli bir yeri vardır. Dede dini hayatı yönetmenin ötesinde hukuki kararlar verir. Dedelerin toplumsal ilişkileri kontrol etme gibi işlevleri vardır (Sambur, 2011: 98). Dede, Erkânameleri dikkate alarak müşkülâtı çözer. Bunlarda açık hüküm bulunmayan hallerde, kurallar koyar. Ancak bunları yaparken haktan ve hukuktan ayrılmamaya özen gösterir. Zira talip bir günah işlese bir günah, dede bir günah işlese beş günah yazılır (Bozkurt, 201: 36). Öyleyse dedeler daha dikkatli karar vermek durumundadırlar.

Bir inanç önderi olarak dedelerin şehirlerde cem yapması ve erkân yürütmesi kırsal kesimlere göre farklılık göstermektedir. Şehirde ceme gelen insanlar tek bir ocağın talipleri olmadığından, *cem olma* konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Şehir yaşamı mürşit ya da pirin işini zorlaştırmış ve karmaşık bir hale sokmuştur (Dedekargınoğlu, 2010: 240). Ceme katılan bazı kişiler hangi ocağa mensup olduğunu bile bilmemektedirler. Şehirlerde yapılan cemlerde görgü, rızalık, düşkünlük makamlarını işlerlik kazandırmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir (Gül, 2016: 109). Şehirlerde. Aleviliğin “*Yol bir sürekin bin bir*” kuralı işleterek meseleye bir dereceye kadar çözüm bulunabilse de şehirlerde inanç önderlerinin liderlik davranışları sergilemesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bazı sorunlar Alevi inanç önderleriyle ilgilidir.

h. Alevilikle ilgili bazı sorunlar

Alevi inanç önderlerinin günümüzdeki bazı önemli sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların bazıları, Alevilik inancının yaşatılması bakımından önemlidir (Rençber, 2013: 686–688):

1) Alevilikte sistemli bir yapı ve düzene sahip olduğu bilinen *ocak* sisteminde bazı sıkıntıların olduğu bir gerçektir. Bu sıkıntıların giderilmesi gerekir.

2) Soya bağlı olarak varlığını devam ettiren *ocak* sistemine eleştiriler yapılmaktadır. Ocak sisteminin bozulması halinde, Alevi inancının bundan zarar görmesi muhtemeldir.

3) Dedelerin, Aleviliğin yazılı kaynaklarından ziyade sözlü kültür geleneğine bağlı kalmaları, talip-dede ilişkisini olumsuz etkilemektedir. Bu bakımdan Aleviliğin yazılı kaynaklarının oluşturulması önemlidir.

4) Dedelerin elinde bulundurdukları şecerelerin ne kadar geçerli olduğu tartışmalıdır. Özellikle soyu Ehlîbeyt'e dayanmayan kişilerin buna benzer belgeleri Hacı Bektaş Dergâhından aldığı yönünde görüşler bulunmaktadır (Yaman, 2011).

5) Dedelerin ellerinde bulundurdukları şecereleri belli aralıklarla güncellemeleri ve dedelerin Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhına bağlılıkları konusunda kuşkular uyandırmaktadır.

6) Kentleşmeyle beraber dedeler, kırsal kesimde yürüttükleri dini ve sosyal işleri yürütmekte zorluk çekmektedirler.

Burada sayılan sorunların önemli bir nedeni şehirlerdeki Alevi örgütlenmelerinden kaynaklanmaktadır. Alevi-Bektaşiler inançlarını yaşamak için şehirlerde Alevi dernek veya kuruluşları bünyesinde örgütlenmektedirler. Her bir dernek veya kuruluşun kendisine özgü bir felsefesi olup, bazı derneklerin görüşleri, Aleviliğin yazılı kaynaklarıyla çelişmektedir. Bu dernekler kendilerine bağlı hizmet veren cem evlerinde, kendi felsefi görüşlerine uygun dede veya babaları tercih etmektedirler (Gül, 2016: 172). Bu uygulama, geleneksel Aleviliğin bozulmasına yol açmaktadır. Bir araştırmada, şehirleşmeyle birlikte dedelik, musahiplik ve düşkünlük gibi önemli geleneksel kurumların zayıfladığı bildirilmiştir (Yıldız, 2011: 239).

2. Hizmetkâr liderlik

Hizmetkâr liderlik, ilk olarak 1970'li yıllarda Greenleaf tarafından ortaya atılmış liderlik anlayışıdır. Bu anlayışa göre lider, iyiyi ve doğruyu temsil eder, sosyal anlamda adaletsizliklere karşı çıkar. Bu liderlik biçiminde, başkalarına hizmet etme anlayışı ön plandadır. Hizmetkâr lider, başkalarının mutluluğu için onlara hizmet eden kişidir (Page ve Wong, 2000). Liderin başarısı, takipçilerinin bilge, özerk ve hizmet etmeye yakın kişiler olmalarına bağlıdır.

Hizmetkâr liderlerde, hizmet etme önce tabii duygularla başlar, insan hizmet etmek, yalnız hizmet etmek ister. Daha sonra bilinçli bir tercihle liderlik etmeyi arzular (Greenleaf, 2003: 10). Hizmetkâr lideri diğer liderlik biçimlerinden farklı kılan bazı özellikler vardır. Konumunu önemseyen lider, eleştirilmekten rahatsız olurken, hizmetkâr lider herkesi kucaklar, eleştirileri dinler, değerlendirir. Lider pozisyonunun geçici olduğunu bilir ve insanlara hizmet etme arzusuyla doludur. Hizmetkâr liderlik ile ilgili üç farklı model ileri sürülmektedir. Bunlar hakkında kısa bir bilgi verilmesi yararlı görülmektedir.

a. Spears'a göre hizmetkâr liderlik

Spears (2004: 7–11) hizmetkâr liderin on kişisel özelliğini şöyle sıralamaktadır (akt. Waddell, 2006: 3–4): Dinleme, duygudaşlık, iyileştirme, farkındalık, ikna etme,

kavramsallaştırma, ileri görüşlülük, kâhyalık, insanların gelişimine bağlılık, birlik olmaya yardımcı olma. Hizmetçi ile liderin bir arada olmasını sağlayan ve bu iki rolü sentezleyen hizmetkâr lider, kendilerini diğer liderlerden ayırt edici bir takım özelliklere sahiptir (Bakan ve Doğan, 2012: 7): Hizmetkâr liderin bu on özelliği hakkında kısa bir açıklama yapmak yerinde olacaktır.

Başkalarını doğru anlayabilme konusunda, dinlemenin önemli bir yeri vardır. İletişim becerilerinden biri olan dinleme, liderin sahip olması gereken temel beceriler arasında yer alır. Hizmetkâr lider, sorunlara ancak iyi dinleme sayesinde çözüm bulabilir (Smith, 2005: 5). Bu bakımdan her lider iyi bir konuşmacı olmanın yanında, aynı zamanda iyi dinleyici olmalıdır. Empati (Duygudaşlık), bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısı ile bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir (Ersoy ve Köşger, 2016: 1). Başkalarını en iyi şekilde anlamanın yolu duygudaşlık yapmaktan geçer. Bu sayede başkalarının özel yeteneklerini görme fırsatı elde ederiz. Bu bağlamda hizmetkâr lider, duygudaşlık kurabilen, kendisine yapılmamasını istemediği bir şeyi başkasına yapmayan kişidir.

Günümüz gerçekliğinde iyileştirmenin önemli bir yeri vardır. Liberal ekonomik anlayışın bir sonucu olarak, birçok insan kalbi kırık ve ruhları incinmiş şekilde hayatlarını sürdürmektedir. Hizmetkâr lider bu kalbi kırık ve ruhları incinmiş kişileri gelecekte daha iyiye ve güzele doğru yönlendirmeye gayret eder. İnsanı ruhsal yönden iyileştirerek, onun sosyal hayatını düzene koymasına önemli katkılar sağlar. Farkındalık, dikkati belli bir şeye yönlendirir. Farkında olduğumuz zaman dikkatimizi gelecek ve geçmişe değil var olan bir şeye odaklarız. Sadece anda bulunuruz. Bu türden bir dikkat enerji, anlayış ve doğal bir neşe üretir (Sayar, 2017). Etrafta olan biten şeylerin farkında olma, bütüncül bir bakış açısı gerektirir. Diğer taraftan bu bütün içindeki ilişkileri görmeyi ve sezmeyi zorunlu kılar. Hizmetkâr lider, başkalarını etkilemek için kendisini izleyenleri nasıl etkileyeceğini bilir.

İkna etme, başkalarını zorlamadan bir şeye razı etme durumudur ki insanları herhangi bir konuda ikna etmek özel beceri gerektirir. Hizmetkâr liderin temel iletişim silahlarından birisi hiç şüphesiz ikna etme gücüdür (Fındıkçı, 2009: 543). Lider bu gücün etkili ve yerinde kullanılması gerektiğini bilir. Lider aynı zamanda beden dilini de etkili kullanır. Kavramsallaştırma, olaylara geniş bir bakış açısıyla bakabilme ve hayal gücünü kullanma ile ilgili bir kavramdır. Gelecekte olacak şeyler hakkında fikir yürütmede kavramsallaştırma önemli yer tutar. Kavramsallaştırma, olayları düşünsel olarak anlamayla ilgilidir. İnsanlar kavramlarla düşünür ve sorunları çözmeye çalışırlar. Hizmetkâr liderde bulunması gereken önemli özelliklerden birisidir.

İleri görüşlülük, öngörü sahibi olma anlamına gelir. Öngörü gelecekte olması muhtemel işlerin gidişatını önceden tahmin etmedir. Geleceği tahmin etmek zor bir iştir. Ancak geçmiş yaşantılardan yola çıkarak gelecek hakkında tahminlerde bulunmak mümkündür. Hizmetkâr liderin sahip olduğu önemli davranışlardan birisi ileri görüşlülüğü olup, lider gelecek hakkında yüksek bir ön görüye sahiptir. Kâhyalık, hizmet odaklılık ile eş anlamlıdır. Lider başkalarına hizmet etmeyi kendisine ahlaki bir görev olarak görür. İnsanlara hizmet etmek, onların zor zamanlarda yanlarında olmayı gerektirir. Hizmet eden kişi bunu bir karşılık beklemeden yapar.

İnsanların gelişimine bağlılık gösterme, liderin dikkate alması gereken duygulardan birisidir. Günümüzde her şey değişmekte ve insanların kendisini bu gelişime uydurması gerekmektedir. Lider, takipçilerinin kendisini geliştirmesine katkıda bulunur. Bunu yaparken bir karşılık beklemez aksine kendisini sorumlu hisseder. Lider birlik olmaya

yardımcı olan kişidir. Toplum oluşturma bilincinin temel felsefesi, birlik ve beraberlik anlayışına dayalıdır. Birlik içinde olma, toplumsal bütünleşmenin ilk adımını oluşturur. Birlik içinde olmayan gruplar dağılmaya mahkumdurlar. Liderin önemli özelliklerinden birisi, birleştirici yönüdür. Farklılıkların yoğun olarak yaşandığı günümüzde insanları bir araya getirmek zordur. Bunu ancak hizmetkâr bir lider başarabilir. Temel insani değerlerin giderek daha büyük önem kazandığı günümüzde, hizmetkâr liderlik anlayışı, insanlar için temel bir güç odağıdır (Bakan ve Doğan, 2012: 10). Aile hayatından çalışma ve sosyal hayatımıza kadar uzanan her alanda hizmetkâr liderlere ihtiyaç vardır. Böyle liderlerin varlığı sayesinde toplumsal hayatımız daha anlamlı hale gelir. İnsanlar birbirlerini daha çok sever ve sayarlar. Saygı ve sevginin hâkim olduğu bir toplumda birlik ve beraberlik olur. Bir toplumda saygı ve sevgini azalması toplumsal çözölmeyi hızlandırır.

b.Patterson'a göre hizmetkâr liderlik

Patterson, hizmetkâr liderliği ayrı bir liderlik biçimi değil, dönüşümcü liderliğin uzantısı olarak görür. Bu liderlik biçimi, liderin hizmet odaklılığını merkeze alan değerler bütününe yani fazilete bağlıdır. Başka bir anlatımla Aristoteles'tin etiğine dayanır (Patterson, 2003: 6). Bu bağlamda hizmetkâr lider; sevgi dolu, alçakgönüllü, fedakâr, ileri görüşlü, güven dolu, izleyenlerine özgürlük sağlayan ve hizmet eden kişidir. Lider, kendisini izleyenlerin yeteneklerini ortaya koymalarına izin verir ve onlara yüksek derecede güven duyar (Stone ve Patterson, 2005: 12).

Sevgi dolu olma (Agapoa), Tanrıyı sevmekle birlikte, İncil'de Agapao daha çok insandan insana ya da arkadaşça sevgiyi ifade eder. Dostluğa odaklanmayı gerektirir. Sevgi dolu insan ayırım yapmaksızın herkesi sever. Agapao, hem lider hem de takipçiler arasında seçkin bir ilişkiden ziyade, fedakâr bir ilişkiye dayanan eylem odaklı (fil) bir ilişkidir. Bu eylemin nihai sonucu, liderin ve takipçinin karşılıklı yararına olmalıdır (Winston, 2002: 5). Lider bu sevgiye sahip olan kimsedir ve ahlaki sevgisini gösterirken öncelikle takipçilerine ve onların temel ihtiyaçlarına odaklanır. Alçakgönüllülük, bireyin kendisinden ziyade başkalarına daha fazla değer vermesidir. Lider, kendisini diğer insanlardan üstün görmez, tevazu sahibidir. Murray'a (1982: 91) göre alçakgönüllü olma, tanrının yüceliğini görmek, kabul etmek ve onun şanı karşısında haddini bilmektir. Dahası, alçakgönüllü bir kimse, başkalarının söyleyecekleri konuyla ilgilenen ve gerçeği gören birisidir (Comte-Sponville, 2001).

Fedakârlık, liderin herhangi bir beklenti içinde olmadan kendisi dışındaki bir şeyi veya birisini işaret etmesidir (Frankl, 1992:115). Karşılıksız olarak diğer insanlara yardım etmeye odaklanmasdır. Böyle bir yardımdan hiçbir kazanç sağlama amacı güdülmez. (Patterson'a (2003: 17) göre fedakârlık, yardım etme amacına dayalı insani bir özelliktir (Akt. Dal ve Çorbacıoğlu, 2014: 292). Görev ve fedakârlık kavramları birbiriyle karıştırılmamalıdır. Görev belli bir kuruma karşı sorumluluğu, fedakârlık ise bütün insanlığa karşı yükümlülüğü ifade eden görev göre daha geniş bir kavramdır. İleri görüşlülük, olayları yorumlama gücü, derin kavrayış, tehlikeleri sezebilme, gidişatı görme kabiliyeti anlamına gelir (Eliacık, 2011: 58). Hz Yusuf bunun en güzel örneğidir. O ileri görüşlülüğü sayesinde, Mısır halkını kıtlıktan alıkoymuştur. Lider, uzun vadeli bir bakış açısına sahiptir. Takipçileri için bir vizyon oluşturan ve bu vizyon doğrultusunda onları yönlendiren kişidir. Lider olaylara geniş bir perspektiften bakar. Kendisini dar kalıplara hapsedmez.

Güven dolu olma, başkalarına karşı duyulan inançla ilgili bir kavramdır. Nyhan'a (2000) göre güven, bir kişinin adil, ahlaki ve öngörülür davranmaya istekliliğini ifade eder

(Akt. Waddell, 2006: 4). Hizmetkâr liderlik güvene dayalı bir liderlik biçimidir. Lider, adil ve etik davranışlar sergilediği için takipçileri ona karşı güven duyarlar. Hizmetkâr lider de bu güvene layık olmaya çalışır. Liderin takipçilerine sorumluluk vermesi ve onlar üzerinde kontrolü kaldırması, güçlendirme kavramıyla ifade edilmektedir. Lider, kendisini izleyenlere bir şeyler yapma konusunda cesaret verir, onlara sorumluluk yükler. Hizmetkâr lider, takipçilerini güçlendirirken diğer taraftan onlar üzerinde liderlik etme güçlerini artırır (Russell, 2001: 80). Böyle bir durumda takipçiler yeteneklerinin geliştirilmesine, öğrenmeye ve yüksek düzeyde güçlendirme imkânına istekli olurlar (Winston, 2003). Hizmet etmenin temelinde, liderin kendi kişisel çıkarlarından ziyade başkalarının çıkarlarını düşünüp bu doğrultuda davranışta bulunması yatar. Russel ve Stone'ye (2002) göre, hizmetkâr liderin dokuz önemli işlevinden birisi *hizmet etme* olup, liderliğin çekirdeğini teşkil eder. Hizmetkâr lider, bencil ihtiyaçlarına ve maddi arzularına önem vermeyen bir isteklendirmeye sahiptir. Takipçilerinin neye ihtiyacı varsa bunu sağlamak, liderin önemli rollerinden birisi olarak görülmektedir (Dennis ve Winston 2003).

c. Page ve Wong'a göre hizmetkâr liderlik

Page ve Wong (2000) tarafından ortaya atılan bir başka hizmetkâr liderlik yaklaşımında öne çıkan kavramlar: dürüstlük, sorumluluk, kendini adama ve insana saygıdır. Bu liderliğin kişilik yönelimli olma, insan yönelimli olma, görev yönelimli olma ve süreç yönelimli olma üzere dört boyutu vardır (Akt. Dennis ve Winston, 2003: 455):

Kişilik yönelimli olma, liderin önemli bir özelliğidir insanın nasıl birisi olduğunu gösterir. Herkesin kendisine özgü ve benzersiz bir varlık olduğu gerçeğiyle ilişkilidir. Hizmetkâr liderlikte kişilik, modelin çekirdek kısmında yer alır (Page ve Wong, 2000: 4). Hizmetkâr lider, kişisel özellikleri ile tüm yaşamını birleştirir. Liderin sahip olması gereken kişiliği, hizmet edebilme tutumuyla ilgilidir. Böyle birisi güvenilir, alçakgönüllü ve hizmet odaklıdır. Toplumsal hayatta insanlar birbirleriyle ilişki içindedirler. Bu bakımdan lider insan yönelimli olmalıdır. İnsan ilişkilerin iyi olduğu toplumlarda güvene dayalı ilişkiler söz konusudur. Lider, başkalarıyla ilişkilerinde takipçilerini etkileyerek onları sürekli iyiye, doğruya ve güzele yöneltir. Onlara destek olur, güçlendirir ve kendilerini geliştirmelerine yardım eder. Lider aynı zamanda görev yönelimli olmalıdır. İnsanlar yaşamak için hayatla mücadele ederler. Herkesin bir işi ve görevi vardır. Başarılı lider işini iyi yapan kişidir. “Ayinesin iştir kişinin, lafa bakılmaz” sözü bunu en iyi şekilde özetler. Birisi hakkında yargıya varırken söyledikleri yerine, yaptığı işe bakılmalıdır. Bu bakımdan hizmetkâr lider, vizyonu belirler, hedef oluşturur ve kendisini izleyenlere yol göstericilik yapar. Hizmetkâr liderin önemli bir özelliği de süreç yönelimli olmasıdır. Çoğunlukla uzun bir zaman dilimini ifade etmek için süreç tabiri kullanılmaktadır. Süreç aynı zamanda süreklilik gösteren eylemleri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Yapılan bir çalışmanın etkililiğini anlamak için sürece bakarız. Hizmetkâr lider, uygulamada örnek davranışlar sergiler, işleri ekip çalışmasıyla yürütür ve takipçilerini karara katar.

3. Alevi inanç önderlerinin hizmetkâr liderlik davranışları

Alevi inancı, Hak-Muhammed-Ali üzerine kurulmuştur. İmam Cafer Sadık buyur ki: “yol ve erkân bunların cümlesi Muhammed Ali'den kaldı” (Vaktidoldu, 2011: 48-49). Hz. Muhammed Mustafa ile Ali Murtaza cümleye rahmet gelip dini zahir eylediler ve erkân koydular. Şeriat zahir, tarikat ve hakikat sırroidu. Şeriat Muhammed'in, tarikat ve hakikat Ali'nin şanına geldi. Yani ol zamandan beri pirlük Muhammed Ali'den kalmıştır. Bu

sebeple evlâdı Resulden başkasına pirlık etmek ve talip edinmek caiz değildir (Buyruk, 1958).

Alevi inanç önderlerinin soyu Ehlibeyte çıkar. Bu hal inanç önderlerini karizmatik yapar. Karizma, liderin doğuştan sahip olduğu çekicilik özelliği olup, lideri izleyicilerinden farklı kılar. İzleyiciler, liderin olağanüstü niteliklerini inançla benimsediklerinden, onun fikirlerine de itaat ederek meşrulaştırırlar (Weber, 1947: 360). Karizmaya sahip kişi, alışılmış (rutin) düzenin yıkıcısı olduğu kadar yeni bir düzenin de yaratıcısıdır. Karizmatik lidere Hz Muhammed örnek gösterilebilir. O cahiliye geleneklerini yıkmış, çöllerde sürekli olarak birbirleriyle savaşan, kibir ve asabiyetleri yüzünden asla bir araya gelemeyen Arap toplumu birleştirmiş ve onlardan bir devlet kurmayı başarmıştır (Evkuran, 2006: 62). Böyle bir lider, insanları bir araya getirme ve grup oluşturma konusunda da yetkin olup izleyenlerini bir araya getirerek kolaylıkla ikna edebilir. İşte bu sebeple Alevi inanç önderleri kendilerine Hz. Muhammed'i kılavuz edinirler. Hz Muhammed'in aynı zamanda bir hizmetkâr lider olduğunu söyleyebiliriz. O'nun İslam'a davet misyonu incelendiğinde, halka karşı sabırlı olup onlara karşı yumuşak davrandığı, hoşgörülü olmaya özen gösterdiği, tedricî (yavaş yavaş) şekilde hareket ettiği, olayların neticelerini Allah'tan bildiği, tevazu sahibi, yüksek bir muhasebe yeteneğine ve iç derinliğe sahip bir lider olduğu açıkça görülür. Sayılan özelliklerin hemen hepsi hizmetkâr liderlik davranışları olup bunları ancak bir hizmetkâr lider gösterebilir.

Alevi inanç önderlerinin kendilerine rehber olarak kabul ettiği insanlardan birisi de Hz. Ali'dir. Mısır'a vali olarak tayin ettiği Malik Eşter'e yazmış olduğu *Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla* başlayan mektubunda, *Ey Malik heva ve hevesine hâkim ol, halka merhametle muamele et ve insanların ayıplarını gören kişilerden uzak dur*, buyurmuştur. Ayrıca takva ehli kişilerle dost olmasını, halkın dileklerini yerine getirmesini, zamanın bir kısmını halka ayırmasını istemiştir (Özbay ve Reça, 2010:164,187). Bu nedenle Alevi inanç önderleri kendilerine Hz. Muhammed'i pir, Hz. Ali'yi rehber edinirler

Hız Muhammed'in bir hadisinin hizmetkâr liderlikle doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir. "Liderler (seyyidler) kavimlerinin hizmetkârlarıdır" hadisinde, insanlara hizmet etmenin öneminden bahsedilmiştir (Çaldıranlı, 1998). Hizmetkâr liderliğin temel felsefesini oluşturan bu görüşe göre, halka hizmet, Hakk'a hizmettir. Kendisi seyyid olarak kabul edilen Hacı Bektaş Veli, Dört Kapı Kırk Makam öğretisinde, *Hâk yolunda hizmet etmeyi* dördüncü makam olarak görmektedir. İnsanlar ancak başkalarına hizmet ederek hakikati bulurlar. İslam dininde ayırım yapmadan insanlara hizmet etmek, tek başına bir ibadettir. Peygamberimize "İnsanların en hayırlısı kimdir?" diye sorulduğunda, insanların en hayırlısı insanlara hizmet edendir" buyurmuştur (Bin bir Hadis 1.cilt, Hadis numarası: 426; akt. Günay, 2014). Elbette insanlara hizmet etmenin türlü biçimleri olabilir. Başkalarının müşkülâtını çözmeye çalışmak, bağış ve yardımda bulunmak, iyilik yapmaya çalışarak insanları hoşnut etmek gibi. İslam açısından, bazılarının hac nispetinde sevabı vardır. İmam Cafer-i Sadık, "Bir Müslümanın ihtiyacını karşılamaya çalışmak, Kâbe'nin etrafından yapılan yetmiş tavaftan daha faziletlidir" buyurmuştur (Bihar-ul Envar, c.74: 311).

Alevi inanç önderlerinin hizmetkâr liderlik davranışları göstermelerini zorunlu kılan başlıca nedenler, geleneksel Aleviliğin günümüz ihtiyaçlarına cevap vermemesi, şehirleşme, halkın eğitim seviyesinin artması olarak sıralanabilir. Geleneksek Alevilik, kırsal kesimin şartlarına uyarlanmış bir Alevilik olgusudur. Genellikle köylerde, dede-talip ilişkilerine dayalı yürütülen bu Alevilik yaşamında; inanç, itikat, samimiyet, teslimiyet biçimi modern Alevilikten farklı şekilde yürütülmekteydi. Şehirleşmeyle birlikte kentlere

göç eden Aleviler inançsal ve sosyal bir sarsılmaya maruz kaldılar. Eğitimli gençlerin sayısının artmasıyla birlikte inanç önderlerine olan güven azalmaya başlamıştır (Coşkun, 2015: 214).

Geleneksel Alevi inancında hizmet etmenin önemli bir yeri vardır. Cem ibadeti içinde “On iki Hizmet” yer almaktadır. İslam dinine ve Allah’ın buyurduğu hak yola hizmet etmiş olanlara, *hizmet ehli* kişiler denir. Cem evinde ibadete katılanlar bu hizmetleri temsili olarak yerine getirirler. Bu hizmetlerin geçmişten miras kaldığına inanılır. Pirlık Şah-ı Merdan Ali, seyitlik Hz. Resul Ekrem, Şahmanlık İsmail aleyhisselâm, zakirlik Cebail, sakilik Hz İmam Hüseyin, çırakçılık Hz. Selman, hadimlik Hz Resul, tarikçilik Mikail, ferâşlık İbrahim Halilullah, carcılık İsrâfil’den kalmıştır (Vaktidoldu, 2011: 147–148).

Alevi dedelerinin hizmetkâr liderlik davranışları sergilemesinin Alevi inancının yaşatılmasına önemli katkıları olabilir. Bu bağlamda Alevi inanç önderlerinin göstermesi gereken bazı kayda değer davranışları şöyle sıralanabilir: Alevi dedeleri mütevazı bir şekilde taliplerinin sorunlarını çözmeli, yetmiş iki millete bir nazar ile bakmalıdır (Aslan, 2003). Her Alevi dedesi çoban misali taliplerini kollayıp gözetmelidir. Çobanlık yapmak on hizmetkâr liderlik davranışından birisidir (Erdoğan, 2011: 18). Dede taliplerini bir araya getirerek evliya erkânını icra etmeli (Gölpınarlı, 2006: 9), yani birlik ve beraberliği tesis etmelidir. Dede iyi bir kavrama yeteneğine sahip olmalıdır. O ancak bu şekilde sorunların üstesinden gelebilir. Chalmers’e (1985) göre, kavramsallaştırma yani soyutlama, görülmeyen varlık, ilişki ve niteliklere dikkatimizi çeker (Yılmaz, 2017). Böylece karmaşık ilişkiler daha kolay anlaşılır. Dedelerin başkalarına anlaması ve kendilerini onların yeri koyabilmesi duygudaşlık olarak nitelenir. Rogers’e (1983) göre duygudaşlık, kişinin karşısındakinin duygu ve düşüncelerini doğru anlaması ve bunu ona iletmesidir. Bu yeteneğe sahip inanç önderleri başkalarına duygusal destek verebilirler. Duygusal destek, şevkleri kırılan bireyleri motive etme ve takipçilerin kişisel isteklerine ve ihtiyaçlarına duyarlı olma halidir (Kaplan ve Uzun, 2017: 16). Başkalarının duygularını anlamayanlar başkalarına önderlik yapamazlar. Alevilikte musahiplik kurumu duygusal desteğin en iyi örneğini oluşturur (Gül, 2014: 79).

Günümüzde Aleviliğin içinde bulunduğu sıkıntıların farklı nedenleri olmakla birlikte önemli bir kısmının Alevi inanç önderleriyle ilişkisinin bulunduğu bir gerçektir. Bu çalışmada kısmen gündeme getirilen ve Alevi inanç önderleriyle ilgili sorunların çözümüne farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Liderlik olarak zikredilmemiş olsa da İmam Cafer Buyruğunda, pir olan kimselerin kâmil olması, dört kapı kırk makam ve on yedi erkândan haberdar olarak yolu sürmesi buyrulmaktadır (Vaktidoldu, 2011: 22). Bu bağlamda düşünüldüğünde, günümüz gençlerinin çoğunun üniversite mezunu olduğu gerçeği inanç önderlerinin lider olmalarını zorunlu kılmaktadır.

Kentleşmeyle birlikte farklı ocaklara mensup talipleri bir arada ancak lider inanç önderleri bir arada tutabilirler. Bu bakımdan Alevi inanç önderleri özellikle büyük şehirlerde yeterli bilgi ve donanıma sahip olmalıdırlar. Başka bir anlatımla, tarikat ehline önderlik yapacak Alevi inanç önderinin en azından Marifet ehli olması gerektir. Hacı Bektaş Veli bu taifeyi arifler olarak nitelendirir. Arifler hem temiz hem de temizleyici olmalı (Coşan, 1996: 4). Alevi inanç önderlerinin de mürşitlerine görülmeden talip üzerine gitmesi doğru bir davranış değildir.

4. Sonuç ve öneriler

Alevi inanç önderleri, Alevi öğretisinin yayılıp yaşatılmasında önemli bir konuma sahiptirler. Onlar sadece Alevi inancı yaşatmakla kalmaz aynı zamanda korumakla da

görevlidirler. Alevi inanç önderlerinin soyu Ehlibeyte çıkar. Evlâd-ı Resul kabul edilirler. Alevi inanç önderlerinin rehberi Kur'an-ı Kerim'dir. Bunun dışında, Alevi yazılı kaynakları başta olmak üzere yedi ulu ozanın görüşleri de temel kaynaklar arasında kabul edilir. Her Alevi inanç önderi, İmam Cafer Buyruğu başta olmak üzere yazılı Alevi kaynaklarından haberdar olmalı, Dört Kapı Kırk Makam, Oniki Farzı Kifaye, Onyeddi Erkândan hakkında bilgisi olmalıdır.

Günümüzde halkın eğitim seviyesi artmış ve gençlerin önemli bir bölümü üniversite mezunlardır. Dedelerin çoğunluğu böyle bir eğitim almamıştır. Pir-talip arasındaki eğitim farkı dedeleri zor duruma düşürebilmektedir. Bu bakımdan Alevi inanç önderlerinin geleneksel dedelik rolleriyle yolu ve erkânı yürütmeleri güçleşmiştir. Artık günümüzde hizmetkâr liderlik yönü güçlü inanç önderi dedelere ihtiyaç duyulmaktadır. Hizmetkâr liderlik, halka hizmet etmeyi ön plana çıkaran bir liderlik anlayışıdır. Farklı modeller ile ortaya atılan bu liderlik biçimi, sevgi dolu, alçakgönüllü, fedakâr, geniş görüşlü, güven dolu olmayı gerektirir. Lideri izleyenlerine özgürlük sağlar ve onlara hizmet etmeyi öngörür. Hizmetkâr liderlerinde bulunan liderlik davranışlarının hemen tamamı, Alevi inanç önderlerinin sahip olması gereken liderlik davranışlarıdır. Bu bakımdan günümüzde, dedelerin bir hizmetkâr lider olarak görev yapmaları zorunlu görünmektedir.

Alevi inancının temel dinamikleri bozmadan yolu devam ettirmek inanç önderlerinin başlıca görevleri arasındadır. Böyle olmakla beraber, sosyal değişimler, kentleşme ve eğitilmiş insanların sayısının artması, Alevi inanç önderlerinin konumunda bir değişikliğe gitmeyi gerektirmektedir. Bir ocağa mensup dedelerin hepsinin değil de ehliyetli ve lider olanların erkân ve hizmet yürütmelerini zorunlu kılmaktadır. Belki Bektaşilikte baba olacakların seçim ile iş başına getirilmesi gibi bir yaklaşım izlenebilir. Böyle bir uygulama birleştirici bir özelliğe sahip Anadolu Aleviliğinin yaşatılmasına olanak sağladığı gibi, Türkiye'de Alevi-Sünni inançlarının daha doğru anlaşılmasına da yardım edecektir. Sonuçta ülkenin birlik ve bütünlüğüne önemli derecede destek sağlayacaktır.

Bu çalışmaya dayalı olarak şu önerilerde bulunulabilir. Alevi inanç önderlerinin eğitimleri için üniversiteler bünyesinde inanç önderlerini yetiştiren bölümler ve kurslar açılmalıdır. Bu kurslarda Alevi inanç önderlerine Alevilik konusunda temel bilgi ve beceriler ile liderlik eğitimi verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AHMED B. H. (2018). Müsned-i Ahmed, http://tr.wikishia.net/view/Sekaleyn_Hadisi Erişim: 4.4.2018.
- AKSÜT, H. (2012), *Aleviler*. (3.bs), Ankara: Yurt Kitap Yayınları.
- AKYÜZ, B. VE EREN, M. ŞULE (2013). Hizmetkâr liderlik davranışlarının eğitim sektörü üzerindeki etkisine yönelik teorik bir çalışma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 8 (2), 191-204.
- ARSLANOĞLU, İ. (1999). Dede Mustafa Güvenç ile söyleşi, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 9, 249-279.
- ASLAN, F.(2003). Hizmet ehli olmak. <http://www.haberbayern.de/hizmet-ehli-olmak-111yy.htm> Erişim: 17.11.2017.
- BAKAN, İ. VE DOĞAN, İ. FATMA (2012). Hizmetkar liderlik. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-12.

- BARBUTA, J. E., ve WHEELER, D. W. (2006). Scale development and construct clarification of servant leadership. *Group and Organization Management*, 31(3), 300-326.
- BENDER, C. (2003), *12 imam ve alevilik*. (5.bs), İstanbul: Berfin Yayınları.
- BOZKURT, F. (2017). İmam Cafer buyruğu (yeni), **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil**. Erişim: 23.12.2017.
- BULUT, H. (2013), Alevi- Bektaşî Türkmen geleneğinde sosyal dayanışma ve kardeşlik kurumu olarak “musahiplik”, Ankara: *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 65, 101- 117.
- BUYRUK (1958). *İmam Cafer buyruğu*. (Der. Sefer Aytekin), Ankara: Emek Basım Yayınevi
- CLARKE, G. L.(1998). *Bir dedenin kimliğinde müziğin yeri ne kadardır? seçkinlerin müzik eğitimi: Türkiye Alevilerinin manevi liderlerinin yetişmesinde müziğin rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tez, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- COMTE-SPONVILLE, A. (2001). *A small treatise on the great virtues*. New York: Henry Holt & Company.
- COŞAN, E. (1996). *Makâlât*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- COŞKUN, H. (2015). Sivas Alevilerinin din anlayışına sosyolojik bir bakış (Yassıpınar ve Serinyayla köyleri örneği), *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(1), 199-228.
- CUVEYNİ H. VE FERAİDU’S S. (2018). Sekaleyn hadisi, **Hata! Köprü başvurusu geçerli değil**. Erişim: 4.4.2018
- ÇALDIRANLI, S.(1998). 21.Yüzyıl Anlayışında Yeni Bir Model: Hizmetkâr Liderlik. *Sızıntı Dergisi*, Sayı: 239 (448-493).
- ÇAMUROĞLU, R. (2008). Reha Çamuroğlu: İslam’ın egemen olmadığı hiçbir coğrafyada alevilik yoktur, *DEM dergi*, 2 (6), 40-50.
- DAL, L.VE ÇORBACIOĞLU, S.(2014). Hizmetkâr liderlik davranışları ve lider-üye değişimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (4), 287-310.
- DEDEKARGİNOĞLU, H. (2010). Dünkü ve bugünkü Alevilik, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 56, 327-348.
- DENNİS, R. VE WINSTON, B., E. (2003). A factor analysis of Page and Wong’s servant leadership instrument”, *Leadership & Organization Development Journal*, 24 (8), 455-459.
- DÖLEK, A. (2004). Sekaleyn hadisi ve değerlendirilmesi, *Marife*, 4(3), 149-173.
- DRURY, S. (2004), employee perceptions of servant leadership: comparisons by level and with job satisfaction and organizational commitment, *Dissertation Abstracts International*, 65 (9): 314-324.
- ELİAÇIK, R. İ. (2011). *Adalet devleti ortak iyinin iktidarı*, İstanbul: İnşa yayınları
- ERDOĞRUCA, P. (2011). *Dönüşümcü (transformasyonel) liderlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- ERUL, B. (2007). Peygamber’in bize bıraktığı miras "kitab ve sünnet" bırakıldığını ifade eden rivayetlerin tedkiki, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7 (1), 9-34.
- ERSOY, E. G. ve E KÖŞGER, F. (2016). Empati: tanımı ve önemi, *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38, 1-9.

- EVKURAN, M.(2006). Peygamber, karizma ve siyasal otorite-Hz. Muhammed'in liderlik tecrübesi üzerine bir analiz, *İslami İlimler Dergisi*, 1 (1), 51-67.
- FEDÂÎ (1983). *Zileli Fedâî*, (Mehmet Yardımcı ve Hayrettin İvgin), Ankara
- FINDIKÇI, İ. (2009). *Bir Gönül Yolculuğu: Hizmetkâr Liderlik*, Alfa Yayınları
- GÖLPINARLI, A. (2006). *Mevlevî Adab ve Erkânı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- GREENLEAF, R.K. (2003). *Lider Olarak Hizmetkâr*, (Y. Alan, & G. Çelik, Çev.) Hilversum: Europees Centrum voor Servant Leadership.
- GÜL, İ. ve TÜRKMEN, F. (2016). Öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin hizmetkâr liderlik davranışlarının incelenmesi, *Journal of Human Sciences*, 13 (3), 5515–5529, doi:10.14687/jhs.v13i3.4290
- GÜL, İ. (2014). Bir sosyal sistem olarak Alevilik, *Hünkâr Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1, 67–82.
- GÜL, İ. (2016). Kentleşme sürecinde Anadolu Aleviliğinin bazı temel sorunları ve çözüm önerileri (samsun ili örneği), *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 95-111.
- GÜL, İ. (2016). *Atakum'a Akademik Bir Bakış*, *Yeni Atakum*. (Ed. B.Şişman), Atakum. Samsun: Belediyesi Kültür Yayınları
- GÜL, İ. (2015). İtikat, amel ve ahlak bağlamında Alevi-Bektaşî ve Sünnî inanç sistemlerinin karşılaştırılması, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 8, 117-130.
- GÜL, İ.(2018). *Aleviliğin temel esasları ve Alevi erkânı*, Samsun: Ceylan Ofset
- GÜNAY, .M. (2014). İnsanların en hayırlısı insanlara hizmet eden ve onları sevindirendir. <http://kocatepegazetesi.com/tr-TR/kose-yazilari/86571/insanlarin-en-hayirlisi-insanlara-hizmet-eden-ve-onlari-sevindirendir> Erişim: 11.12.2017.
- GÜNGÖR, E.(1982). *İslâm tasavvufunun meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- HATAYÎ (2004). Hatayî-Şiirler- Erişim: 8.11.2017 https://www.antoloji.com/i/sair/pdf/2/hatay%C3%AE_15842_82030.pdf
- KAHVECİ, H. VE AYPAY, A. (2013). Hizmetkâr liderlik ve okul kültürü arasındaki ilişkinin ilköğretim okullarında incelenmesi. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, 2(1), 44–60.
- KAPLAN, M. VE UZUN, A. (2017). Hizmetkâr liderlik algılamalarının tükenmesi üzerindeki etkisi: otel işletmelerinde bir araştırma.” *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. 7(1), 14-26.
- KUR'AN-I KERİM. <http://www.kuranfihristi.net/kelime.php?id=7350> Erişim: 20.10.2016
- MURRAY, A.(1982). *Humility*. New kensington, PA: Whitaker House.
- NYHAN, R. C. (2000). Changing the paradigm: trust and its role in public sector organizations. *American Review of Public Administration*, 30(1), 87-109.
- OCAK, A. Y. (2009). *Geçmişten günümüze Alevi-Bektaşî kültürü*. Ankara. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- ÖZBİLGİN, Z. (2011). Alevilikte düşkünlük, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 411-414.
- ÖZDEMİR, İ.(2014). *Aleviliğin yazılmayan tarihi*, (11. Baskı), Ankara: Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd, Şti.
- PAGE, D. VE WONG, P. T. P. (2000). A conceptual framework for measuring servant leadership, S. Adjibolosoo (Ed.), *The human factor in shaping the course of history and development*. Boston: University Press of America

- PATTERSON, K. (2003). *Servant leadership: a theoretical model*. Unpublished PhD thesis Regent University.
- PİR SULTAN ABDAL (2004).). Pir Sultan Abdal-şüirler- Erişim: 7.11.2017. https://img.antoloji.com/i/sair/pdf/8/pir_sultan_abdal_858_60417.pdf
- RENÇBER, F.(2013). Adıyaman yöresi alevî ocakları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 35 (159-170)
- RENÇBER, F.(2013). Alevî ocakzâdelerin problemleri ve çözüm önerileri, the journal of academic social science studies, *International Journal of Social Science*, 6 (4), 681– 692.
- ROGERS, C. R.(1983). Empatik olmak, değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16, 103–124.
- RUSSELL, R. F., ve Stone, A. Grogery (2002). A review of servant leadership attributes: developing a practical model. *Leadership & Organization Development Journal*, 23, (3/4), 145–157.
- RUSSEL, F., R. (2001). The role of values in servant leadership. *Leadership & Organization Development Journal*, 22 (2), 76-84.
- SADUK, U. A. er-Rıza (2018). http://tr.wikishia.net/view/Sekaleyn_Hadisi Erişim: 4.4.2018
- SAMBUR, B. (2011). Cemevleri-dedelerin statüsü ve ab ülkelerindeki uygulamalar. *Liberal Düşünce*, 16 (61-62), 97– 110.
- SAYAR, K. (2017). Farkındalık ve psikoterapi. Erişim: 24.12.2017. <http://www.kemalsayar.com/KategoriDetay-Farkindalik-ve-Psikoterapi-234.html>
- SMİTH, C. (2005). *The Leadership Theory of Robert K. Greenleaf*, Retrieved
- SÖZCE (2017). Pir ne demek? <http://www.sozce.com/nedir/259122-pir> Erişim: 7.11.2017
- STONE, A. G. ve Patterson, K. (2005). *The history of leadership focus. Servant Leadership Roundtable*. Virginia Beach, VA: Regent University.
- ŞİŞMAN, M. (2013). *Hacı Bektaş Veli*, PDF, Ankara
- TOPBAŞ, O. N.(2016). Gönül dünyamıza taarruzlar. *Altınoluk Dergisi*, 368, ?
- TÜRKÜ SÖZÜ (2017). Çeke çeke. <http://turkusozu.net/ceke-ceke/>
- ÜÇER, C. (2010), *Tokat yöresinde Alevilik*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları
- ÜNLÜSOY, K. (2014). Şîî kültürde Hz. Ali mucizeleri üzerine bir değerlendirme: Abbas Azîzi' nin '320 Dasitan Az Mu'jizat ve Keramet-i İmam Ali (a.s.)' Eseri Örneğinde. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (35), 358-382.
- VAKTİDOLDU, A, A.,A (1996). *Cabbar kulu*, İstanbul: Can Yayınları.
- VAKTİDOLDU, A.,A.,A (2011). *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. 17. Basım. İstanbul: Can Yayınları
- WADDELL, J. T. (2006). School of Leadership Studies. Erişim:16.11.2017 https://www.regent.edu/acad/global/publications/sl_proceedings/2006/waddell.pdf
- WEBER, M. (1947). *The theory of social and economic organization*, Oxford University Press.
- WİNSTON, B. E. (2002). *Be a leader for God's sake*. Virginia Beach, VA: Regent University School of Leadership Studies.
- WİNSTON, B. E. (2003). *Extending Patterson's Servant Leadership Model: Explaining How Leaders and Followers Interact in a Circular Model*, School of Leadership Studies, Regent University.

YAMAN, A.(2011). Alevilikte ocak kavramı anlam ve tarihsel arka plan. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 60, 42-64.

YILDIZ, H. (2011). Amasya yöresi alevî ocakları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(19), 228-242.

YILDIZ, H. (2004). *Alevilerde dedelik kurumu, Alevilik*. (Haz. İsmail Engin-Havva Engin). İstanbul: Kitap Yayınevi.

YILMAZ, H.(2017). Kavramsallaştırma, açıklama ve yorumlama. Erişim: 18.11.2017

http://hakanyilmaz.info/yahoo_site_admin/assets/docs/HakanYilmaz-Teori-Kavram-Notlar.28195038.pdf

ZELYURT, R.(2012). *Türk Aleviliği*. (7.bs), Ankara: Kripto Yayınları